Mustaqillik yillarida erishilgan yutuqlar, qolaversa, zamonaviy mavzular, o‘tmishimizni aks ettiruvchi asarlar yoritilib berilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье широко освещены сведения об истории Каракалпакского государственного академического музыкального театра имени Бердаха, его национальных ценностях, фольклорных традициях и летописи Каракалпакского театра. Освещены достижения, достигнутые за годы независимости, а также современные темы и произведения, отражающие наше прошлое.

SUMMARY. The article widely covers information about the history of the Karakalpak State Academic Musical Theater named after Berdak, its national values, folklore traditions and the chronicle of the Karakalpak theater. The achievements achieved during the years of independence are covered, as well as contemporary themes and works reflecting our past.

ALOQA VOSITASI SIFATIDA TELEVIDENIE VA RADIO DASTURLARI

Qdirbaev Islambek Qutlibaevich - *o‘qituvchi*
O‘zbekiston davlat san’at madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so‘zlar: televideniye, radio, rejissyor, intonatsiya.
Ключевые слова: телевидение, радио, режиссура, интонация.
Key words: television, radio, rejissyor, intonatsiya.

Ovoz paychalarining tebranishida ular orasidan o‘tuvchi havo oqimi ham harakatlanib, tovush hosil qiladi. Bunday tovush sekundiga ma’lum miqdordagi tebranishlarga ega bo‘lgan havo zarbalari yoki qisqa impulslar ketma-ketligidan boshqa narsa emas. Har bir bunday impuls, burun bo‘shlig‘ida joylashgan havoning tebranishini keltirib chiqaradi. Tilning, jag‘ning, lablarning, yonoqlarning turli pozitsiyalaridan foydalanib, siz turli xil tovushlarni yaratishingiz mumkin va shu bilan ma’lum rezonans chastotalarni hosil qilishingiz mumkin. Shunday qilib akustik (tovushli) signal paydo bo‘ladi.

Akustik signal spektrining shakli va tarkibi doimiy ravishda o‘zgarib turadi. Spektrlar yuqori va past chastotali, diskret, uzluksiz, uzluksiz va intervalgacha bo‘linadi.

Ovoz yordamida estetik ma’lumotlar havoga uzatiladi, bu xabarni to‘g‘ri idrok etish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega emas. Semantik ma’lumotlar alohida rol o‘ynaydi, bu bayonotning ma’nosini tushunishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Zamonaviy tilshunoslar "nutq" va "til" kabi tushunchalarni ajratadilar. Nutq - murakkab akustik signalni ishlab chiqarish va qabul qilish jarayoni bo‘lib, u orqali bir shaxsning (adresatning) fikri boshqa (adresat) tomonidan uzatilishi va tushunilishi mumkin. Insonning nutqi, birinchi navbatda, uning fikr va his-tuyg‘ularini aks ettiradi.

Til insoniy muloqotning eng muhim vositasi, “vositasi fikr va his-tuyg‘ularni shakllantirish va ifodalash, yangi ma’lumotlarni, yangi bilimlarni o‘zlashtirish vositasi. Nafaqat nima deyishimiz, balki uni qanday aytishimiz ham muhim, chunki noto‘g‘ri qo‘llangan so‘z yoki uning buzilgan shakli, ayniqsa, efirda nutq madaniyatiga ta’sir qiladi. Yaratilgan televideniye va radio asarlar hamisha ma’lum bir uslubga mos kelishi kerak. (ilmiy, publitsistik, badiiy va boshqalar) dastur janriga qarab.

Ovoz rejissyori ba’zida nutq yozuvlarini translyatsiyaga tayyorlashda juda ko‘p xatolarni tuzatishi kerak. Albatta, buning uchun uning o‘zi malakali tahrirlash qobiliyatiga ega bo‘lishi kerak.

Televideniye va radio dasturlari matnlarini tahrirlash xususiyatlari haqida gapirishdan oldin biz nutq va og‘izaki muloqotni tavsiflovchi keng lingvistik tushunchalarni ko‘rib chiqamiz.

Intonatsion-semantik va semantik-sintaktik xususiyatlariga ko‘ra nutqni quyidagicha tasniflash mumkin:

- qisqa (qisqa);
- kengaytirilgan (davriy);
- aralash (qisqa nutqdan davriy nutqqa va aksincha) o‘tish bosqichini ifodalaydi.

Diktor yoki boshlovchining televidenie va radiodagi nutqiga juda jiddiy yondashish kerak. Ekrandagi har qanday ma’ruzachi doimo u yoki bu tarzda tinglayotganlarning ongi va xatti-harakatlariga ta’sir ko‘rsatishga intiladi. U ularni ishontirishga yoki ko‘ndirishga yoki hayratga solishga yoki qo‘rqitishga va hokazo. Bundan tashqari, erishilgan natijalar diktor yoki taqdimotchining niyatlariga kiritilishi mumkin yoki ular kiritilmasligi mumkin, lekin o‘z-o‘zidan paydo bo‘ladi. Eshittirish mahorati ma’ruzachining niyatlari erishilgan natijalar bilan mos kelishini ta’minlashdan iborat.

Til va nutqning ajralmas qismi so‘zdir. Radio va televidenieda so‘zlarning boshqa til

vositalari sifatida tanlanishi bir qator xususiyatlar bilan bog‘liq. Televizorda bu birinchi navbatda ekran konteksti, vizual tasvirlar (ramka tarkibi, tahrirlash, kompozitsiya, tasvir dinamikasi); tovush ketma-ketligi (musiqa, shovqinlar, ovozlar, pauzalar, intonatsiyalar); tomoshabinga maksimal ta’sir ko‘rsatishga qaratilgan nutq holati.

Og‘izaki nutqning bevosita maqsadi televidenie va radio tinglovchilariga turli, ba’zan bir-biriga zid bo‘lgan ma’lumotlarni tushunish va tushunishga yordam berishdir.

Og‘izaki nutq - Bu o‘ziga xos sifat va funktsiyalarga ega bo‘lgan nutq uslubi. Og‘izaki nutqning asosiy sifati so‘zlovchilar atrofidagi vaziyatning haqiqatidir. Bunday nutqning mazmuni -bu muloqot momentining manfaatlari. Suhbat nutqi oldindan tayyorlanmaydi. Shuning uchun u ko‘pincha loyqalik bilan tavsiflanadi, differensiallikning yo‘qligi, sukut saqlash va h.k. Bu asosan har doim dialogik va bevosita suhbatdoshning idrokiga bog‘liq. Suhbatning ekspressiv vositalariga temp, balandlik, pauza va stress kiradi. Bularning barchasi ma’ruzachining individual xususiyatlari bilan chambarchas bog‘liq. Intonatsiya so‘zlashuv nutqida katta rol o‘ynaydi, u og‘izaki so‘zlarning ma’nosini yaxshiroq ifodalashga (va shunga mos ravishda tushunishga) yordam beradi.

Adabiyotlar

1. Н.Н Эфимова – Звук в эфире (Москва 2015г).
2. А.А. Деникин - Звуковой дизайн в кинематография и мультимедиа: Учебное пособие. – М.: ГИТР, 2012. – 394
3. А.А. Деникин Звуковой дизайн в видеоиграх. Технологии «игрового» аудио для непрограммистов ДМК Пресс, 2012. – 696 с
4. Никамин В.А.Цифровая звукозапись. Технологии и стандарты. — СПб: Наука и Техника, 2002. - 256 стр с ил.
5. Qdırbaev I. "Teatrda texnikalıq úskeneler" Intellectual education technological solutions and innovative digital tools 2.17 (2023): 107-111.
6. Qdirbaev I. "Filmda maxsus ovoz effektlar" *IMRAS* 7.1 (2024): 784-788.
7. Qdirbaev I. "Video oyinlarda maxsus ovoz effektlar" *Scientific Impulse* 2.15 (2023): 154-157.
8. Кыдырбаев И. "Ёш томошабинлар театрида овоз режиссёри тутган ўрни (қорақалпоқ ёш томошабин театри мисолида)" *Journal of Culture and Art* 1.2 (2023): 127-132.

REZYUME. Ushbu maqolada aloqa vostasi sifatida televideniye va radioda dasturlar ya’niy eshittiruvlar va ko‘rsatuvlardagi diktorlarning ovoz, sozlar va intonatsiyalari haqida so‘z etiladi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье речь пойдет о звуке, словах и интонациях дикторов в передачах и передачах, транслирующих программы на телевидении и радио в качестве средств коммуникации.

SUMMARY. This article will talk about the sound, sound and intonations of announcers on television and radio programs, as a vosta of communication.

QARAQALPAQ BAQSÍSHÍLÍQ KÓRKEM ÓNERINDE USTAZ – SHÁKIRT MEKTEPLERINIŃ RAWAJLANÍWÍ

L.M.Maxammatdinova – *«Folklor hám etnografiya» kafedrası baslıǵı*
A.A.Nawrızbaeva –*oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanch so‘zlar: baxshı, doston, ustoz, sozanda, folklor,
Ключевие слова: бахши, эпос, учитель, музыкант, фольклор
Key words: Bakhshi, epic, teacher, musician, folklore

Baqsıshılıq kórkem - ónerinde shákirtke ustaz bolıw, ustazlar shákirt shıǵarıw ázelden kiyatirǵan dástúriy jol. Muzıkalıq miyraslardı atadan balaǵa, ustazdan shákirtke ótkerip qádirlep saqlaw, shákirtlerdi kóplep tayarlaw máseleleri baqsılardıń xalıq aldındaǵı ádiwli wazıypalarınan biri bolıp esaplanadı.

Kóp shákirt shıǵarıp namalar dóretip xalıq arasında úlken abırayǵa iye bolǵan belgili atqarıwshılardan biri Aqımbet baqsı boldı. Ol XIX ásirdiń ortalarında ómir súrgen qaraqalpaqtıń ataqlı baqsısı bolıp pútkil Xorezmge, ózbek, túrkmenler, qazaqlar arasında dańqı jayılǵan.

Aqımbet shólkemlestiriwshi, namalar dóretip rawajlandırıwshı bolıp ǵana qoymastan, ol kúshli atqarıwshı, aytqısh, xosh hawazlılıǵı menen de tań qalarlıq talantqa iye boldı. Onıń atqarıw sheberligi jóninde xalıq arasında saqlanǵan